

मनुर्वैवस्वतः। १-४ यज्ञः यजमानश्च, ५-९ दंपती, १०-१८ दंपत्याशिषः । गायत्री, ९, १४ अनुष्टुप्, १० पादनिचृत्, १५, १८ पङ्क्तिः।

यो यजाति यजात इत्सुनवच्च पचाति च। ब्रह्मेदिन्द्रस्य चाकनत् ॥ ८.०३१.०१

यः। यजाति- पूजयति। यजाते- सङ्गमयति। सुनवत्- रसं निष्पादयति। पचाति- पक्वं करोति।
च। सः। इन्द्रस्य- ईशनाधिदैवतस्य। ब्रह्मा- मन्त्रान्। चाकनत्- कामयते ॥१॥

पुरोळाशं यो अस्मै सोमं ररत आशिरम्। पादितं शक्रो अंहसः ॥ ८.०३१.०२

यः। अस्मै- एतस्मै। पुरोळाशम्- पुरोडाशम्। सोमम्- रसम्। आशिरम्- मिश्रितम्। ररत-
यच्छति। तम्। शक्रः- शक्त इन्द्रः। अंहसः- अघात्। पादित्- पात्येव ॥२॥

तस्य द्युमाँ असद्रथो देवजूतः स शूशुवत्। विश्वा वन्वन्नमित्रिया ॥ ८.०३१.०३

विश्वा- सर्वान्। अमित्रिया- शत्रून्। वन्वन्- हिंसन्। तस्य। रथः। द्युमान्- दीप्तः। असत्-
भवति। देवजूतः- देवप्रेरितः। सः। अशूशुवत्- वर्धते ॥३॥

अस्य प्रजावती गृहेऽसश्चन्ती दिवेदिवे। इळा धेनुमती दुहे ॥ ८.०३१.०४

अस्य- एतस्य यजमानस्य। प्रजावती- धर्मसन्ततियुक्ता। असश्चन्ती- असङ्गता। धेनुमती-
चिद्रश्मियुता। इळा- वाग्देवी। दिवेदिवे- प्रतिदिनम्। गृहे- सद्मनि। दुहे- दोग्धि ॥४॥

या दम्पती समनसा सुनुत आ च धावतः। देवासो नित्ययाशिरा ॥ ८.०३१.०५

देवासः- हे देवाः। नित्यया। आशिरा- सोमधारया। या- यौ। दम्पती। समनसा- सहृदयौ।
सुनुतः- रसं निष्पादयतः। आ च धावतः- युष्मान् प्रपन्नौ भवतः। अथवा स्वात्मानमेव
हव्यसमर्पणेन शोधयतः। तौ क्षेमयुक्तौ भवतः ॥५॥

प्रति प्राशव्याँ इतः सम्यञ्चा बर्हिर्गशाते। न ता वाजेषु वायतः ॥ ८.०३१.०६

प्राशव्यान्- प्राशितव्यान् । प्रति । इतः- गच्छतः । सम्यञ्चा- समीचीनौ । बर्हिः- दर्भासने ।
आशाते- व्याप्नुतः । ता- तौ । वाजेषु- वाजेभ्यः । न । वायतः- दूरं गच्छतः ॥६॥

न देवानामपि हुतः सुमतिं न जुगुक्षतः । श्रवो बृहद्विवासतः ॥ ८.०३१.०७
देवानाम् । न । हुतः- अपलापं कुरुतः । हु अपनये । सुमतिम्- शोभनमतिम् । न । जुगुक्षतः-
छादयतः । गुह्य संवरणे । बृहत्- महतीम् । श्रवः- श्रुतिम् । विवासतः- परिचरतः ॥७॥

पुत्रिणा ता कुमारिणा विश्वमायुर्व्यश्रुतः । उभा हिरण्यपेशसा ॥ ८.०३१.०८
पुत्रिणा कुमारिणा- पुत्रवन्तौ । ता- तौ । उभा- उभौ । हिरण्यपेशसा- दीप्तरूपौ । विश्वम्- सर्वम् ।
आयुः । व्यश्रुतः- अनुभवतम् ॥८॥

वीतिहोत्रा कृतद्वसू दशस्यन्तामृताय कम् । समूधो रोमशं हतो देवेषु कृणुतो दुवः ॥ ८.०३१.०९
वीतिहोत्रा- कान्तयज्ञौ । कृतद्वसू- सम्पद्युक्तौ । अमृताय । दशस्यन्तौ- यच्छन्तौ । ऊधः-
स्त्रीयोनिम् । रोमशम्- पुरुषमुष्कम् । हतः- परस्परं संयोजयत । देवेषु । दुवः- सेवाम् । कृणुतः-
कुरुत ॥९॥

आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे नदीनाम् । आ विष्णोः सचाभुवः ॥ ८.०३१.१०
पर्वतानाम्- गिरीणां मेघानां वा । नदीनाम् । शर्म- क्षेमम् । आ वृणीमहे- वरणं कुर्मः । सचाभुवः-
सह भवतः । विष्णोः । शर्म आवृणीमहे ॥१०॥

ऐतु पूषा रयिर्भगः स्वस्ति सर्वधातमः । उरुध्वा स्वस्तये ॥ ८.०३१.११
पूषा- पोषकः सूर्यः । रयिः- दाता । भगः- सौभाग्याधिदेवता । सर्वधातमः- सर्वधारकः । स्वस्ति-
क्षेमेण । आ एतु- आगच्छतु । उरुः- विस्तीर्णः । अध्वा- मार्गः । स्वस्तये- क्षेमाय । भवतु ॥११॥

अरमतिरनर्वणो विश्वो देवस्य मनसा । आदित्यानामनेह इत् ॥ ८.०३१.१२

अनर्वणः- अप्रतिगतस्य । देवस्य । विश्वः- सर्वो जनः । मनसा- श्रद्धायुक्तचित्तेन । अरमतिः-
अलंमतिर्भवति । आदित्यानाम्- अखण्डप्रकृतिजानाम् । अनेहः- उपासनमपापम् । इत्- एव ॥१२॥

यथा नो मित्रो अर्यमा वरुणः सन्ति गोपाः । सुगा ऋतस्य पन्थाः ॥ ८.०३१.१३

यथा । मित्रो अर्यमा वरुणः । नः- अस्मभ्यम् । गोपाः- पालकाः । सन्ति- भवन्ति । तथा । ऋतस्य
पन्थाः- तेषां सत्यमार्गाः । सुगाः- सुखेन गन्तव्या भवन्तु ॥१३॥

अग्निं वः पूर्व्यं गिरा देवमीळे वसूनाम् । सपर्यन्तः पुरुप्रियं मित्रं न क्षेत्रसाधसम् ॥ ८.०३१.१४

वः- युष्माकम् । पूर्व्यं- पुरातनम् । वसूनाम्- सम्पदाम् । देवम् । अग्निम् । गिरा- वाचा । ईळे-
स्तौमि । पुरुप्रियम्- बहूनां प्रियम् । मित्रम्- सूर्यम् । न- इव । क्षेत्रसाधनम्-
अध्यात्मभूमिकासाधकम् । सपर्यन्तः- परिचरन्तो भवेम । ॥१४॥

मक्षु देववतो रथः शूरो वा पृत्सु कासु चित् ।

देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ ८.०३१.१५

मक्षु- क्षिप्रम् । देववतः- देवयुक्तः । रथः- सद्रंहणप्रतीकरथः । कासु चित्- केषुचित् । पृत्सु- युद्धेषु ।
शूरः- समर्थः । यः । यजमानः- दाता पूजकः । देवानाम् । मनः- चित्तम् । इयक्षति- यष्टुं
पूजितमिच्छति । सः । अयज्वनः- अदातृन् । अपूजकान् । अभि- अभिभवति ॥१५॥

न यजमान रिष्यसि न सुन्वान न देवयो ।

देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ ८.०३१.१६

सुन्वान- रसनिष्पादक । देवयो- देवकाम । यजमान- पूजक दातः । न रिष्यसि- न हिंसितो भवसि
॥१६॥

नकिष्टं कर्मणा नशन्न प्र योषन्न योषति ।

देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ ८.०३१.१७

तम् । कर्मणा । नकिः- न कोपि । नशति- अतिव्याप्नोति । न । प्र- प्रकर्षेण । योषत्- पृथक्कृतो
भवति । न । योषति- पृथक्कृतो भवति ॥१७॥

असदत्र सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्र्यम् ।

देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वनो भुवत् ॥ ८.०३१.१८

अत्र । त्यत्- तत् । आश्वयम्- प्राणतुरगसम्पादनम् । उत- अपि च । सुवीर्यम् । असत्-
भवति ॥१८॥

Dr. Rangrahi